

Ladislav Hladký

ODNOS ČEHA I ČEŠKE REPUBLIKE PREMA BOSNI I HERCEGOVINI

Cilj ovog priloga je da pruži sažet pregled dosadašnje historije uzajamnih odnosa između Čeha i Bosne i Hercegovine, te da izrazi specifične karakteristike, koje su obilježile češko-bosanske veze u prošlosti i koje – u znatnoj mjeri – imaju utjecaj na kontakte između Češke Republike i Bosne i Hercegovine i u sadašnjosti. Težište članka leži u analizi političke, materijalne, vojne i, ne na posljednjem mjestu, moralne pomoći koju su češki građani i Češka Republika pružili Bosni i Hercegovini kako tijekom nedavnog rata (1992.-1995.), tako i u procesu njene poratne stabilizacije i rekonstrukcije (1996.-2002.).

* * *

Do prvih kontakata između čeških zemalja i Bosne dolazi još u razdoblju srednjeg vijeka. Historijski su potvrđeni trgovački odnosi između Čeha i srednjovjekovnog bosanskog kraljevstva u 14. i 15. stoljeću. Obje zemlje bile su povezane i posredstvom veza između plemićkih obitelji. Barbara, druga žena češkog kralja Sigismunda Luksemburškog, bila je unuka bosanskog bana Stjepana II. Kotromanića. Krunisana je kao češka kraljica u Jihlavi godine 1437. Nakon Sigismundove smrti, ostatak života proživjela je u "rezidenciji udovica čeških kraljeva" u zamku Mělnice, gdje je 11. srpnja i sama preminula. Sahranjena je u kraljevskoj kripti u katedrali svetog Víta na Praškom gradu.¹

Starija češka i južnoslavenska historiografija nastojale su potkrijepiti dokazima i veze između čeških husita i tzv. bosanskih bogumila.² Moderna istraživanja

¹ Upor. Češi v Bosně a Hercegovině. *Úvod do problematiky s výběrovou bibliografií* (vedoucí autorského kolektivu Zdeněk UHEREK). Praha 2000., s. 122.

² Upor. Dragutin PROHASKA, *Husitství a bogomilstvo*, Časopis pro moderní filologii [Praha] 5, 1915., s. 5.

dospjela su do zaključka da izravne kontakte između ta dva heretička pokreta nije moguće dokazati. Doduše, bosanski bogumili imali su u 13. i 14. stoljeću kontakte s hereticima iz Italije i Francuske (s tzv. katarima i albižanima), ali dodira između bosanske crkve i husita nije bilo. Razlog za to nije samo relativno velika teritorijalna udaljenost između Bosne i Češke nego i vremenski faktor. U razdoblju kad se husitstvo u Češkoj razvilo u punoj snazi (1419.-1436.), bogumilski pokret u Bosni se već faktički bližio svom kraju.³ Nakon što je Bosna postala dio Osmanskog carstva, češko-bosanski odnosi bili su prekinuti na duže vrijeme.

Češka javnost je počela opet sticati više znanja o Bosni tek u prvoj polovici 19. stoljeća. Precizniju sliku te zemlje s njenim različitim konfesijama i kultura-ma donosi hrvatski putopis Matije Mažuranića *"Pogled u Bosnu"*, koji je 1845. godine preveo na češki publicist Vilém Dušan Lambl. Za njim slijede u šezdesetim i sedamdesetim godinama prijevodi djela bosanskih franjevac Ivana Franje Jukića i fra Grge Martića, te naročito značajan prijevod epa *"Smrt Smail-age Čengića"* hrvatskog pisca Ivana Mažuranića (prvi češki prijevod Josefa Kolářa iz 1860. godine). Ep je među češkim čitateljima pobudio izniman interes o teškoj sudbini kršćana u Bosni.

Kad je 1875. godine u Bosni i Hercegovini izbio veliki protuturski ustanak, češka javnost je jednoznačno simpatizirala s tamošnjim slavenskim ustanicima. U nizu čeških gradova organizirano je skupljanje novčanih priloga za pomoć izbjeglicama iz Bosne. O ratu koji je potom uslijedio na Balkanu (1876.-1878.) češka javnost je bila podrobno informirana. Vijesti i znalačke komentare s Balkana slao je u Češku osobito tadašnji dopisnik praških "Narodnih Listova" Josef Holeček (*"Za svobodu. Kresby z bojů černohorských a hercegovských"*, Praha 1878.). Balkanski događaji reflektirali su se i u stvaralaštvu nekoliko čeških pisaca: Eliška Krásnohorská (zbirka pjesama *"K slovanském lidu"*, Praha 1880.), Svatopluk Čech, Jaroslav Vrchlický, itd. Dojmljive su i slike Jaroslava Čermáka s bosanskohercegovačkom tematikom (*"Hercegovšti otroci"*, *"Z Bosny 1877"*).

U većem broju, Česi su mogli doći u Bosnu i Hercegovinu i upoznati se s njom tek kao vojnici i časnici austro-ugarske vojske, koja je 1878. godine Bosnu okupirala. U narednim desetljećima u Bosnu dolazi relativno veliki broj čeških službenika, tehničkih stručnjaka, učitelja, liječnika, glazbenika, zanatlija i radnika. Prema rezultatima popisa stanovništva Bosne i Hercegovine iz 1910. godine, u zemlji je živjelo ukupno 7045 građana češke nacionalnosti. Česi su se naseljavali naročito u većim bosanskohercegovačkim gradovima, a u nekim od njih su osnivali

³ Upor. *Češi a Jihoslované v minulosti. Od nejstarších dob do roku 1918* (vedoucí autorského kolektivu Václav ŽÁČEK). Praha 1975., s. 91-92.

i svoja nacionalna društva (na primjer, početkom 20. stoljeća u Sarajevu djeluju "Češka besjeda" i "Češko narodno prosvjetno društvo").

Domaće stanovništvo u Bosni i Hercegovini u početku se prema došljacima iz Češke odnosilo dosta neprijateljski. Čehi su automatski uvrštavali među "Švabe" ili "kuferaše", o kojima je vladalo sveopće mišljenje da su u zemlju došli da bi vladali, odnosno da bi se na brzinu obogatili. Ali nakon nekog vremena, domaće stanovništvo je shvatilo da je veliki broj Čeha u Bosnu došao zbog socijalnih razloga (veće mogućnosti stručnog afirmiranja), a mnogi također i zbog iskrenog slavenskog osjećaja, koje se ispoljavalo u pozitivnom pristupu Čeha prema svom stanovništvu bez obzira na njegovu konfesionalnu ili nacionalnu pripadnost. Česi i Južni Slavani u Bosni i Hercegovini za kratko vrijeme su shvatili da su u stvari "na istoj lađi", jer kako jedni tako i drugi spadaju među politički neravnopravne narode unutar Habsburške monarhije. Iz toga je također proizlazila njihova svijest o potrebi uske međuslavenske suradnje. Širenje slavenske ideje, Česi su u praksi realizirali, prije svega, potpomaganjem ekonomskog i kulturnog razvoja do tog vremena vrlo zaostale Bosne i Hercegovine.

Na prijelomu 19. i 20. stoljeća Česi imaju značajne zasluge za razvoj bosanskohercegovačkog gospodarstva, školstva i kulture. U nekim od struka, Česi su u Bosni i Hercegovini pioniri (muzejski radnici i arheolozi: Karel Patsch, František Fiala, Karel Malý, Václav Radimský, Otmar Reiser; glazbenici: František Matějovský, Bohumír Kačerovský, Jaroslav Plecítý, Rudolf Zamrzla, Vilém Gustav Brož; liječnice: Anna Bayerová, Bohuslava Kecková; arhitekti: Karel Pařík, Jan Kotěra i dr.). Česi se u Bosni i Hercegovini afirmiraju i kao uspješni učitelji, apotekari, likovni umjetnici, geometri i šumari.⁴ Značajnu ulogu su, također, odigrali i češki radnici koji su u godinama 1908. i 1909. sudjelovali u osnivanju organizaciono samostalno Socijalno demokratske partije Bosne i Hercegovine.⁵

Češka javnost je u razdoblju prije Prvog svjetskog rata bila vrlo zainteresirana za društvene i kulturne događaje u Bosni i Hercegovini. Za nju su već provjerenim izvorom informacija bili radovi publicista: Josefa Holečeka ("*Bosna a Hercegovina za okupace*", Praha 1901.), Josefa Jakuba Toužimský ("*Bosna v minulosti a přítomnosti*", Praha 1882.) i Ignáta Hořica ("*Smutné i veselé z Bosny a Hercegoviny. Ze zápisků mladého důstojníka*", Praha 1909.). Zanimljiva zapažanja s putovanja po Bosni i Hercegovini, na kojima je skupljao lokalne narodne pjesme, don-

⁴ Upor. Josef MATUŠEK, *Češi v Bosně a Hercegovině*. In: Přehled kulturních, literárních a školních otázek [Daruvar] 9, 1996., s. 3-50.

⁵ Upor. Ladislav HLADKÝ, *Uzajamni kontakti među češkim i bosanskohercegovačkim radničkim pokretom pred prvi svjetski rat*, Prilozi [Sarajevo] 24, 1990., s. 187-204.

ose također knjige značajnog češkog muzikologa, folkloriste i slikara Ludvíka Kubel ("Písně bosenskohercegovské", In: Slovanstvo ve svých zpěvech, kniha XII, díl V část 6, Praha 1927.; "Čtení o Bosně a Hercegovině. Cesty a studie z let 1893-1896" (Praha 1937.).

Austro-ugarska uprava u Bosni i Hercegovini, a naročito njen tvrdi policijski režim i bezosjećajna nacionalna politika primjenjivana prema lokalnom stanovništvu na koncu 19. i početkom 20. stoljeća bili su vrlo često predmetom kritike čeških poslanika u Austrijskom parlamentu i Delegacijama. Najveću popularnost kod bosanske javnosti stekla su politička istupanja Tomáša Garrigue Masaryka, koji se o stanju u Bosni i Hercegovini prvi put izrazio u 1892. i 1893. godini, kad je kao član delegacija osudio apsolutističku politiku šefa tadašnje austro-ugarske administracije u Bosni i Hercegovini, ministra financija Benjamina Kállaya.

U Masarykovim političkim govorima bile su sažeto formulirane sve osnovne karakteristike tadašnjeg češkog odnosa prema Bosni i Hercegovini: Česi su osuđivali polukolonijalnu praksu austro-ugarskih ureda u Bosni i Hercegovini i ujedno su podržavali emancipacijska nastojanja tamošnjeg slovenskog stanovništva i njegovu borbu za pravo na mjesnu samoupravu. Masaryk je prilikom svog istupanja u delegacijama 19. listopada 1892. tu misao izrazio riječima: "Dopuštam, da vlast u Bosni mora biti čvrsta, ali čvrsta može biti samo u slučaju ako bude pravedna. Zato moram zahtijevati, da narod u Bosni može što prije početi odlučivati samo o sebi. [...] Mi zahtijevamo narodnu vladu. [...] Europa nam je dala mandat (da upravljamo Bosnom i Hercegovinom), a ja želim, da što prije dobijemo mandat i od samog stanovništva Bosne i Hercegovine."⁶ Češka javnost je smatrala da je prirodno, što u to vrijeme među stanovništvom u Bosni i Hercegovini dolazi do procesa postupnog nacionalnog osvješćivanja. Od mjesnog pravoslavnog stanovništva postaju bosanski Srbi, od katolika bosanski Hrvati, a o biti svog vlastitog identiteta također počinju promišljati i bosanski muslimani. U odnosu preme pojedinačnim, konfesionalnim i nacionalnim skupinama u Bosni i Hercegovini primjenjivali su Česi na prijelomu 19. i 20. stoljeća princip relativne nepristrasnosti, ni jednu od tih skupina nisu ni favorizirali niti *a priori* osuđivali. Specifikum tadašnje češke politike – a osobice T. G. Masaryka – bilo je nastojanje da se podržava uzajamna suradnja između pojedinačnih južnoslavenskih entiteta, kao i da se ublažavaju i obuzdavaju separatističke tendencije među njima. Zahvaljujući svojoj nepristrasnosti, Česi su u više navrata odigrali ulogu posrednika u međusobnim pregovaranjima Južnih Slavena, ili pak i prilikom rješavanja njihovih sporova. Konkretan primjer

⁶ Vidi Ladislav HLADKÝ, *T. G. Masaryk i Bosna i Hercegovina* (Prilog historiji bosansko-češkog odnosa), Prilozi 30, 2001., s. 123.

u tom smislu može biti utjecaj, koji je imao T. G. Masaryk na idejnom zbližavanju južnoslavenskih studenata u Pragu na prijelomu 19. i 20. stoljeća, ili na ublažavanju nesuglasica između pojedinačnih južnoslavenskih političkih skupina tijekom Prvog svjetskog rata.⁷

Nakon raspada Habsburške monarhije opada intezitet kontakata između čeških zemalja i Bosne. Neki od bosanskih Čeha (naročito osobe povezane s nekadašnjim austro-ugarskim državnim aparatom) nakon 1918. godine vraćaju se u svoju domovinu. Ali veliki broj Čeha, čak više od pet tisuća, ostaje u zemlji i u tim novim državnim i političkim uvjetima, nastojeći da i dalje sačuva svoju nacionalnu svijest, prije svega u okviru nacionalno-kulturnih čeških društava, koja su bila organizirana kao udruženja Čehoslovačke zajednice.

U razdoblju između dva svjetska rata studiralo je na visokim školama u Čehoslovačkoj Republici razmjerno dosta studenata iz Bosne i Hercegovine, od kojih se kasnije istaknula naročito grupa arhitekata: Muhamed Kadić, Reuf Kadić i dr. Veliki doprinos za bosansku kulturnu scenu bio je povratak "praškog studenta" – talentiranog pisca i prevoditelja Jovana Kršića. On je od 1927. do 1941. bio urednik sarajevske kulturne i političke revije "Pregled", u kojoj je obimno popularizirao češku kulturu. Kršić je, također, preveo na srpski jezik Masarykovo djelo "*Svjetska revolucija*". Na stranicama "Pregleda" istupili su 1938. godine vodeći bosanski intelektualci u obranu Čehoslovačke, koja je bila ugrožena od strane nacističke Njemačke. Malo prije potpisivanja Minhenskog ugovora prijavljuju se desetine mladih ljudi na češkoslovačkom konzulatu u Sarajevu da kao dobrovoljci idu u pomoć čehoslovačkoj državi.

Drugi svjetski rat donosi stanovništvu Bosne i Hercegovine, a među njima, također, i pripadnicima češke manjine, velike patnje. Mnogi od njih su tijekom rata poginuli. Bosanski Čeh – Slaviša Vajner - Čiča, koji je kao partizan poginuo na koncu rata, bio je proglašen za narodnog heroja Jugoslavije. Nakon završetka rata veliki broj Čeha iz Bosne i Hercegovine odlučio se za reemigraciju u Čehoslovačku.⁸

Za vrijeme socijalističke etape razvoja Čehoslovačke i Jugoslavije češko-bosanski kontakti bili su reducirani prije svega na razmjenu kulturnih vrijednosti. Od najznačajnijih autora koji su bili vezani za bosansku sredinu, a koji su u to vrijeme dosta prevođeni u Čehoslovačkoj, možemo navesti Ivu Andrića, pjesnika Maka Dizdara ili prozaika Mešu Selimovića. Uspjeh su imala i djela bosanskih filmskih režisera, osobito Emira Kusturice.

⁷ Upor. Milada PAULOVÁ, *Tomáš G. Masaryk a Jihoslované*, Československo-jihoslovanská revue [Praha] 7, 1937., s. 241-287.

⁸ Prema rezultatima popisa stanovništva iz godine 1948. ostalo je u Bosni i Hercegovini 1978 Čeha, a u 1991. godini češkoj nacionalnosti izrazilo je pripadnost samo 590 ljudi.

Razvijala se i uzajamna gospodarska suradnja, naročito u metalurškoj i mašinskoj industriji. U Sarajevu su tijekom sedamdesetih i osamdesetih godina 20. stoljeća bili popularni tramvaji kupovani od poduzeća "ČKD Praha". Omiljena mjesta u kojim su se zadržavali češki turisti koji su preko Bosne i Hercegovine putovali na Jadran bila su Sarajevo i Mostar – gradovi iznimno privlačni zbog svoje orijentalne arhitekture.

Nova etapa uzajamnih odnosa nastaje početkom devedesetih godina 20. stoljeća, u vrijeme kad se postupno raspadala jugoslavenska federacija i kad su je zamjenjivale samostalne države, među njima i Republika Bosna i Hercegovina. U Čehoslovačkoj je u to vrijeme neosporni politički autoritet bio predsjednik Václav Havel, u svijetu priznat kao borac protiv komunističkog bespravlja i borac za ljudska prava. Između ostalog, zahvaljujući i njegovoj osobi, priznala je tadašnja Čehoslovačka Federativna Republika nezavisnu Bosnu i Hercegovinu vrlo brzo nakon njenog konstituiranja, 9. travnja 1992.⁹ Čehoslovačke diplomate bili su uvjereni – slično kao i tadašnji političari u zapadnoeuropskim državama i u USA – da će međunarodno priznavanje Bosne i Hercegovine spasiti tu zemlju i njeno stanovništvo pred prijetućim međuetničkim konfliktom.

Nažalost, rat u Bosni i Hercegovini nije bio spriječen. Češka Republika je tijekom rata stanovništvu Bosne i Hercegovine pružala intenzivnu humanitarnu pomoć, koja je bila organizirana kako na državnom nivou, tako i na temelju aktivnosti nekih građanskih udruženja.

Među češkim građanskim udruženjima, koja su od 1992. do 1995. u izvanrednoj mjeri sudjelovala u dovoženju humanitarne pomoći u Bosnu, na prvom mjestu moramo spomenuti "Fondaciju Češke televizije Čovjek u nevolji" ("Nadace při České televizi Člověk v tísní"). Ta nevladina organizacija bila je osnovana 1992. godine pod nazivom "Fondacija Narodnih novina" ("Nadace Lidových novin"). Fondacija je već u zimu 1992./1993. dovezla prve konvoje humanitarne pomoći u Sarajevo, Zenicu i odsječeno srednjobosansko mjesto Maglaj. Na jesen 1993. organizirala je u Češkoj Republici veliku humanitarnu akciju prikupljanja dobrovoljnih priloga "SOS Sarajevo". Uz pomoć Češke televizije i desetine daljnjih čeških medija uspjela je tijekom tri tjedna sakupiti od približno 250.000 darovatelja preko trideset milijuna kruna. Zahvaljujući tome, radnici Fondacije su na prijelomu godine 1993./1994. dovezli desetine tona namirnica, odjeće i zdravstvenog materijala u Sarajevo, Tuzlu i druge bosanske gradove. (Od tih dobrovoljnih priloga kupljeno je, između osta-

⁹ Bosna i Hercegovina je 8.2.1993. priznala samostalnu Češku Republiku, koja je formalno nastala nakon raspada čehoslovačke federacije 1.1.1993. godine. Oficijalni diplomatski odnosi između dvije države uspostavljeni su 8.4.1993. godine.

log, 25.000 deka, 960.000 komada svijeća, tri teretna aviona lijekova za sarajevsku bolnicu itd.). U to vrijeme bila je to najveća humanitarna pomoć Bosni i Hercegovini organizirana u jednoj od postkomunističkih zemalja. U 1994. godini u Češkoj Republici organizirala je "Fondacija Čovjek u nevolji" kampanju za novu akciju prikupljanja dobrovoljnih priloga, ovaj put pod nazivom "SOS dijete u nevolji", koja je donijela gotovo dvanaest milijuna kruna. Od tih sredstava bile su plaćene pošiljke s namirnicama, za djecu do tri godine u Sarajevu, dječija zimska obuća za Bihać, te paketi s namirnicama, koji su bili upućeni u sela na liniji fronte u srednjoj Bosni. Na jesen 1995. ta akcija dobija naziv "SOS Bosna". Tako su dobijena daljnja četiri milijuna kruna, iz kojih je, sve do 1997. godine financirana nužna pomoć u više mjesta u Bosni i Hercegovini. "Fondacija Čovjek u nevolji" tijekom rata u Bosni je osnovala tzv. "Češku transportnu jedinicu", koju su sačinjavala četiri teretna vozila, koja su nekoliko godina prevozila humanitarnu pomoć i do tih najnedostupnijih mjesta. (Ta jedinica je, npr., u jesen 1995. bila drugi nevojnički tim koji je dovezao pomoć za djecu u istočnobosansku enklavu Goražde, koja je bila nakon tri i pol godine u potpunosti odsječena od svijeta).

Osim "Fondacije Čovjek u nevolji", u razdoblju od 1992. do 1996. dovozile su humanitarnu pomoć u Bosnu i druge češke organizacije: "ADRA" ("Adventistička agentura za pomoć i razvoj"), koja je tijekom rata dovezla u Bosnu živežnih namirnica i zdravstvenog materijala za više od dvanaest milijuna kruna; "Češki crveni križ", koji je realizirao prevoz pomoći uglavnom iz financijskih izvora češkog ministarstva zdravlja (ukupno za četiri milijuna kruna) i "Češki katolički karitas", koji je dovezao u Bosnu i u Hrvatsku odjeću, namirnice i lijekove u vrijednosti od četrdeset i tri milijuna kruna.

Vrijednu hvale akciju pod nazivom "Kirurzi za Sarajevo" organizirali su od 1994. do 1996. češki liječnici. Petnaest liječnika se u tom razdoblju mijenjalo u ciklusima od dvanaest tjedana u bolnicama u Sarajevu i u Mostaru.

Građanska udružnja u Češkoj Republici organizirala su tijekom rata i nekoliko akcija, koje su imale za cilj da među češkim građanima pojačaju osjećaj solidarnosti sa napaćenim stanovništvom Bosne i Hercegovine. Izniman interes kod češke javnosti pobudio je projekat pod nazivom "Mjesec Bosne i Hercegovine u Češkoj Republici", koji je realizirala "Fondacija Čovjek u nevolji". Ta manifestacija organizirana u rujnu i listopadu 1995. pod pokroviteljstvom i u prisustvu predsjednika Václava Havela i Alije Izetbegovića, te generalnog tajnika Savjeta Europe Daniela Tarschysa bila je jedna od najvećih prezentacija bosanske kulture u inozemstvu za vrijeme rata. U organiziranju "Mjeseca" sudjelovalo je devedeset i devet čeških i dvadeset i šest bosanskih institucija i nevladinih organizacija, uključujući i češku i bosansku akademije znanosti, Karlovo sveučilište u Pragu i Sarajevski univerzitet,

Narodnu galeriju i Narodnu biblioteku u Pragu, udruženja pisaca obje zemlje itd. Program "Mjeseca" bio je neobično obiman i raznovrstan: 13 likovnih i 10 izložbi fotografija, 25 koncerata, filmski festival, tri stručna seminara, izložba knjiga i periodike, brojni susreti čeških i bosanskih umjetnika i intelektualaca. Glavnom pozornicom "Mjeseca" bio je Prag, ali kulturni program se odvijao i u desetak daljnjih čeških i moravskih mjesta. U Češku Republiku je u okviru "Mjeseca" došlo 180 gostiju iz Bosne i Hercegovine. Među njima su bili umjetnici, političari, intelektualci – predstavnici svih nacionalnosti, crkvi i nacionalno-kulturnih udruženja. Velikom broju bosanskih umjetnika to je bila prva prilika u kojoj su uopće mogli izići iz ratom zahvaćene zemlje.

Cilje akcije je bio da se posredstvom obimnog kulturnog projekta u češkoj javnosti učvrsti svijest da Bosna i Hercegovina nije samo mjesto mržnje i straha, tragedije i patnje, već također i zemlja sa bogatom prošalošću i kulturom, zemlja u kojoj se u ratu ne odlučuje samo o sudbini suživota ljudi različitih nacionalnosti i religija već u određenom smislu i o perspektivi suživota ljudi u cijeloj Europi. Tu misao je pregnantno formulirao Václav Havel, preuzimajući pokroviteljstvo nad organizacijom "Mjeseca". Havel je tom prilikom napisao: "U vrijeme prije Drugog svjetskog rata zaraza appeasementa, samozadovoljstva i egoizma obuzela je znatan dio našeg kontinenta. Tako iscrpljeno tijelo i duh Europe su se teško mogli suprotstaviti odlučnim uzurpatorima, koje je malo tko, do posljednjeg trenutka, usudio nazvati pravim imenom. Čini se da sličnoj zarazi iznova podliježe ono u što smo previše vjerovali. U situaciji kao što je ova svako ispoljavanje ljudske i građanske solidarnosti iznimno je bitno. Zato sam vrlo sretan što se u Češkoj Republici realizira Mjesec Bosne i Hercegovine i njene kulture. Sretan sam što se opet našlo dovoljno pojedinaca, građanskih udruženja i društava, koji nisu ravnodušni prema onome što se događa nedaleko od nas, i koji vjeruju u snagu ljudske solidarnosti. Solidarnost predstavlja srodnost. A bez nje ne može biti Europe. Ako prestanemo vjerovati u ljudsku srodnost, možemo prestati vjerovati ne samo u budućnost Europe, već i u nas same."¹⁰

Ratom pogođenoj Bosni i Hercegovini pomagala je, također, i češka država. Češka Republika je u razdoblju od 1992. do 1995. odvojila iz financijskih rezervi svojih ministarstava više puta po desetine milijuna kruna, za koje je do Bosne i Hercegovine dovezeno mnoštvo zdravstvenog materijala, ambulantnih kola, inkubatora za porodilište u Tuzli, itd.

¹⁰ Vidi *Almanach Bosna a Hercegovina v České republice* (uspořádali Jan URBAN a Luboš KOTEK). Praha 1996., s. 4.

Velika financijska sredstva uložila je češka vlada također i za podršku bosanskih izbjeglica koji su tijekom rata u Češkoj pokušavali pronaći utočište. Nekoliko ustanova za izbjeglice na teritoriju Češke Republike staralo se u razdoblju od 1992. do 1997. od ukupno 5240 osoba iz Bosne i Hercegovine, pretežno starijih ljudi i obitelji s djecom. Osim toga, utočište u Češkoj Republici tijekom rata našlo je daljnjih 5676 Bosanaca, koji su se sami brinuli o sebi, ili su tražili samo ograničenu potporu od češke države. Dakle, ukupno se radilo o gotovo jedanaest tisuća ljudi, za čiju financijsku i materijalnu opskrbu je Češka Republika odvojila više od pola milijarde kruna.¹¹

Naročito značajnu ulogu, u pružanju pomoći izbjeglicama odigralo je "Savjetovalište za izbjeglice Českog Helsinškog odbora za ljudska prava". "Savjetovalište" je član ECRE (European Council on Refugees & Exiles). Glavni dio njihove djelatnosti predstavlja besplatno pružanje pravne, socijalne i psihološke pomoći onim osobama koje su iz bilo kojih razloga morale napustiti svoju domovinu i tražiti zaštitu na teritoriju Češke Republike.

Koncem prosinca 1995. posjetio je Sarajevo češki predsjednik Václav Havel. To je bila prva poratna posjeta jednog predsjednika države Bosni i Hercegovini nakon potpisivanja daytonskog i pariškog ugovora. Susret V. Havela sa stanovnicima Sarajeva bio je srdačan. Radilo se o posjeti čovjeka koji je više od drugih bio kritičan prema suzdržanom pristupu međunarodne zajednice prema bosanskoj tragediji. Također, malo tko je kao on shvatio suštinu kompliciranog konflikta u Bosni, kao borbu između principa građanskog suživota i zla etničke države. I malo tko je kao on tvrdio da se zlu u nužnim slučajevima mora suprotstaviti silom.

Tijekom posjete Sarajevu Havel se sreo, pored ostalih, i sa Alijom Izetbegovićem, koji mu je zahvalio zato što tijekom konflikta nije ostao neutralan. Havel je odgovorio da je oduvijek nastojao "biti nepristrasan, nipošto neutralan".¹² Češki predsjednik je u Sarajevu bosanskim čelnicima obećao punu podršku Češke Republike u njihovom nastojanju za poratnom stabilizacijom unutarnjopolitičkih i sigurnosnih odnosa u Bosni i Hercegovini.

U svezi s tim treba naglasiti i sudjelovanje čeških vojnika, koji su u Bosni i Hercegovini djelovali od siječnja 1996. do prosinca 2001. godine u okviru međunarodnih vojnih snaga IFOR (kasnije SFOR). Češka jedinica jačine jednog

¹¹ Koncem devedesetih godina većina izbjeglica se iz Češke Republike vratila u svoju domovinu. Dio od njih vraćen je specijalnim avionima, koje je za njih obezbjedilo češko ministarstvo unutarnjih poslova. Dugotrajni ili trajni boravak u Češkoj Republici tražilo je oko osam stotina građana BiH. Upor. *Mladá fronta Dnes* [Praha], 30.9.1997., s. 3.

¹² Viz *Lidové noviny* [Praha], 23.12.1995., s. 6.

mehaniziranog bataljuna (otprilike od 800 ljudi) bila je dislocirana u sjeverozapadnom dijelu Bosne, između gradova Bosanska Krupa i Prijedor, u ekspanzibilnoj oblasti na granici dvaju političkih entiteta. Zapovjedništvo češkog bataljuna imalo je sjedište u općini Donja Ljubija. Tijekom šest godina, koliko su češki vojnici proveli u Bosni, izmjenilo ih se tu gotovo šest tisuća. Četiri češka vojnika su prilikom ispunjavanja svojih zadataka na teritoriju bivše Jugoslavije poginula. Sudjelovanje čeških vojnika u Bosni i Hercegovini bilo je više puta visoko ocijenjeno kako od zapovjedništva NATO tako i od bosanskohercegovačkih političkih predstavnika. Naročito hvaljena bila je njihova sposobnost uspostavljanja neformalnih, prijateljskih kontakata sa stanovništvom oba nacionalna komuniteta u sjevernoj oblasti – i s Bošnjacima i sa Srbima. Osim očuvanja mira i sigurnosti na međuetničkoj granici, češki vojnici u Bosni i Hercegovini također su sudjelovali i na nekim rekonstrukcijskim radovima, na primjer na obnovi mosta u Bosanskoj Krupi, na popravljanju škole u Donjoj Ljubiji, bolnice u Sanskom Mostu itd. Pored vojnika Češke Republike održavanje stabilnosti unutar Bosne i Hercegovine osiguravalo je i nekoliko desetina pripadnika češke policije u okviru međunarodnog kontingenta IPTF.¹³

Nakon završetka rata Češka Republika je pružila relativno visoka financijska sredstva na obnovu i rekonstrukciju ratom razorenih oblasti u Bosni i Hercegovini. Od najznačajnijih projekata, koji su od 1996. do 2001. bili financirani iz čeških izvora, navodimo: pomoć u obnovi ratom uništenih objekata u gradu Maglaju¹⁴; pomoć zdravstvenom sektoru u Sansko-unskom kantonu¹⁵; pomoć u obnavljanju zdravstvene ustanove u Tešnju¹⁶; pomoć u materijalnom osiguravanju repatrijanata u općinama Tešanj, Sanski Most, Stari Majdan itd.;¹⁷ pomoć prilikom rekonstrukci-

¹³ Upor. *Operace IFOR* (sastavili Vladimír PALÁN a Drahomíra NOVÁ). Praha 1997., s. 28-61.

¹⁴ U Maglaju je od češke pomoći u 1996. godini kompletno rekonstruirana osnovna škola "Sulejman Omerović Car" za 1200 učenika, uključujući i opremu učionica i kabineta; također su obnovljeni kulturni dom i sportska dvorana; dalje, opremljeni su psihoterapeutska ustanova za djecu i omladinu, te laboratorija u domu zdravlja. Ukupan financijski obim troškova radova u Maglaju čini 18 milijuna kuna, a realiziranje projekata osigurala je "Fondacija Čovjek u nevolji".

¹⁵ U Sanskom Mostu je 1996. i 1997. rekonstruirano jedno krilo mjesne bolnice, uključujući i opremanje biokemijske laboratorije; kompletno je opravljena ambulanta u mjesnoj zajednici Lušćica Palanka. Obim projekata čini 13 milijuna kuna, a njihovo realiziranje bilo je povjereno "Fondaciji Čovjek u nevolji".

¹⁶ U Tešnju je u razdoblju od 1996. do 1998. rekonstruirana i dograđena gradska bolnica, računajući i opremanje kirurškijske sale. Cjelokupni obim projekta činio je 12 milijuna kuna, realiziranje projekta osigurala je humanitarna organizacija "ADRA".

¹⁷ U navedenim općinama je od 1996. do 1998. godine izgrađeno nekoliko novih kuća za bivše izbjeglice. Cjelokupni obim projekata iznosio je više od 15 milijuna kuna, a realizaciju su zajedno osigurali "Fondacija Čovjek u nevolji" i "ADRA".

je škole u općini Donja Ljubija¹⁸; pomoć u poratnoj obnovi gospodarstva u Republici Srpskoj¹⁹, te čitav niz daljnjih akcija.

Koncem devedesetih godina Češka Republika se intenzivno uključila i u realiziranje nekoliko razvojnih programa u Bosni i Hercegovini. Najveća investicija s češke strane bilo je otvaranje montažne linije automobila Felicije u Sarajevu u kolovozu 1998., te isporuka teške tehnike za rudnike u Kaknju i Tuzli.²⁰

Ratom porušeni kontakti se postupno obnavljaju i u oblasti kulturnih odnosa. Kratko nakon završetka rata u Bosni i Hercegovini bio je organiziran festival češke kulture "Proljeće 96", zahvaljujući kojem su u četiri bosanska grada (Sarajevu, Tuzli, Zenici i Mostaru) vidjeli nove češke filmove, klasičnu i rock glazbu, te nekoliko likovnih i izložbi fotografija. Dio festivala činili su, također, i "Dani Češke televizije" na televiziji Bosne i Hercegovine.

U 2001. godini održani su "Dani Praga u Sarajevu", organizirani na osnovi dogovora između gradskih općina glavnih gradova Praga i Sarajeva. U okviru "Dana" predstavljene su razne oblasti i žanrovi češke kulture i umjetnosti. U proljeće 2002. mogli su građani Praga zauzvrat da vide predstavnike bosanske kulture u okviru manifestacije "Kulturni dani Sarajeva u Pragu". U Pragu, gradu kazališta i kinematografije, izniman uspjeh imali su film "Ničija zemlja" režisera Danisa Tanovića, kao i predstava "Ay, Carmela" u izvedbi Sarajevskog ratnog teatra.

O karakteru suvremenih češko-bosanskih odnosa slikovito govori događaj iz prve polovice veljače 2002. godine. Na poziv češkog ministarstva obrane u Prag su doputovali i sudjelovali u zajedničkim razgovorima predstavnici armija koje djeluju na području današnje Bosne i Hercegovine – zapovjednik Armije Federacije Bosne i Hercegovine Atif Dudaković, zapovjednik hrvatskih jedinica unutar armije Federacije Ivica Zeko i načelnik generalnog štaba Vojske Republike Srpske Novica Simić. Češki domaćin je ponudio bosanskim generalima mogućnost stručnog školovanja na visokim školama u Češkoj Republici oficirskom kadru iz obje bosanske armije, želeći tako da doprinese njihovom ponovnom postupnom zbližavanju. Bosanski zapovjednici bili su ujedno informirani i o tome da su vojnici Češke Republike i Slovačke – dviju zemalja koje su se početkom 1993. odlučile za samostalnu državnu egzistenciju – formirali 2002. godine zajedničku češko-slovačku vojnu jedinicu,

¹⁸ Za obnavljanje škole u Donjoj Ljubiji dodijeljeno je 5 milijuna kuna. Prilikom rekonstrukcije pomagali su i češki vojnici IFOR-a (SFOR).

¹⁹ Na podršku raznih formi sitnog i srednjeg poduzetništva u Republici Srpskoj u razdoblju od 1998. do 1999. pruženo je preko 10 milijuna kuna.

²⁰ Ukupan obrt međusobne trgovine između ČR i BiH činio je 2001. godine sumu od 2,79 milijardi kuna. Od toga na češki izvoz u BiH otpada 2,66 milijardi kuna, dok je bosanski izvoz u češku iznosio samo 130 milijuna kuna.

koja je otišla ispunjavati mirovnu misiju na Kosovo. Zapovjedništvo češke armije ponudilo je objema bosanskim armijama da u tu jedinicu pošalju po nekoliko svojih vojnika, kojim bi češka strana obezbjedila cjelokupne materijalne troškove i koji bi na Kosovu djelovali kao predstavnici jedne države – Bosne i Hercegovine.²¹

* * *

Češka Republika je mala srednjoeuropska zemlja s razmjerno ograničenim ekonomskim mogućnostima. Interes čeških građana za tešku sudbinu Bosne i Hercegovine, koji su ispoljili u minulih deset godina i koji smo u ovom prilogu pokušali stručno dokumentirati, upravo zbog toga možemo smatrati za dubokim i iskrenim. Bosna i Hercegovina nije Česima nepoznata zemlja. Suvremeni češko-bosanski odnosi su rezultat bogatih tradicija uzajamnih kontakata, koji su se razvijali između obje zemlje, u najmanju ruku, od vremena zajedničkog razvoja u okviru Austro-Ugarske. Na temelju tih fakata možemo pretpostaviti da Bosna i Hercegovina i njeni građani svih nacionalnosti mogu i u budućnosti računati na češku pomoć.

Sa češkog jezika preveo Adin Ljuca

Summary

ATTITUDE OF THE CZECHS AND THE CZECH REPUBLIC TOWARDS BOSNIA-HERZEGOVINA

This article gives a brief overview of the actual history of the mutual relations between the Czech Republic and Bosnia-Herzegovina, and tries to formulate specific features, which characterized Czech-Bosnian interrelations in the past and which, to a great extent, influence relations between the Czech republic and Bosnia-Herzegovina even at present times.

Bosnia-Herzegovina is not an unknown country to the Czechs. In 1879-1918, mutual Czech-Bosnian relations developed more intensively when were living to-

²¹ Upor. *Mladá fronta Dnes* [Praha], 15.2.2002., s. 2.

gether with the nations of Bosnia and Herzegovina, within the framework of the Habsburg Monarchy. In this period, few thousands of Czechs were active in Bosnia, were, to a great extent, they helped to achieve the modernization and development of the local economy, education and culture. The Czechs supported nationalistic emancipation endeavours for the Bosnian population. Tomas Garrigue Masaryk was, in particular, specially respected by the local people for his non-partisan approach towards individual parties in Bosnia-Herzegovina and problems from a position of maximum objectivity, not favouring any of the Bosnian nations, neither being critical about their preferences. Czechs always tried to support mutual cooperation between the individual Southern Slavic entities. Due to their knowledge of the environment and their objectivity, they not only once played the important role of mediator in negotiations between South Slavic nations, helping them to solve their differences.

In the spirit of this tradition, Czech people, respectively the Czech Republic, headed by its president Vaclav Havel, also approached the Bosnian problem in the 90's of the 20th century. The gravity of their contributions rests in the analysis of political, humanitarian, military and economical assistance, which the Czech citizens and the Czech republic offered Bosnia-Herzegovina during the recent war (1992-1995) and subsequent post-war stabilization and reconstruction (1996-2002).